

**Висновки і перспективи подальших досліджень.**

Отже, диригентська школа М. Колесси нараховує величезну кількість учнів, які в різні роки навчалися на кафедрі хорового та оперно-симфонічного диригування Львівської державної консерваторії ім. М.В.Лисенка. Випускники талановитого митця у власній творчो-виконавській та педагогічній діяльності продовжують розвивати традиції свого наставника. Основними

засадами їхньої професійної діяльності є висока музична культура, всебічна ерудованість, ґрунтовні музично-теоретичні знання, наполегливість в освоєнні мистецьких явищ, дисциплінованість та відданість своїй справі. Дана стаття не вичерпує усіх напрямків розробки окресленої теми й може мати подальше розкриття у вивченні хорової творчості українських композиторів і диригентів XIX–XX століття, особливостей їхнього виконавського стилю.

**Список використаних джерел**

1. Балух Ю.Й. Львівська диригентська школа. Творчі портрети учнів академіка М.Ф.Колесси: науково-популярне видання / Ю.Й. Балух. – Львів: «Сполом», 2011. – 68 с.
2. Берегова О. Музично-виконавські школи України: етапи становлення у XX столітті / О. Берегова // Науковий вісник НМАУ ім.П. І.Чайковського. – 2008. – Випуск 67. – С.132–150.
3. Бурбан М. Українські хори і диригенти: монографія / Михайло Бурбан. – Дрогобич: Посвіт, 2006. – 640 с.
4. Кияновська Л. Син століття. М.Колесса в українській культурі XX віку. Сім новел з життя артиста / Любов Кияновська. – Львів: НТШ, 2003. – 293 с.
5. Лашенко А.П. З історії київської хорової школи / А.П. Лашенко. – Київ: Музична Україна, 2007. – 197 с.
6. Мороз Л.В. Диригентсько-хорове мистецтво Галичини другої половини XIX – першої третини XX століття: Автореф. дис... канд. мистецтвознав.: 17.00.01 / Л.В. Мороз; Держ. акад. керів. кадрів культури і мистец. — К., 2003. – 19 с.
7. Сторінки історії Львівської державної музичної академії імені М.В. Лисенка: до 155-річчя заснування академії / [ред. кол. І.М.Пилатюк (керівник) та ін.]. – 2-е вид., доп. – Львів: Сполом, 2008. – 352 с.

*В статтє проанализированы историческое значение личности Николая Филаретовича Колесси в становлении Львовской дирижерской школы. Раскрыты сущность и функциональные особенности дирижерских школ. Обоснованы основные педагогические принципы и специфика процесса профессиональной подготовки дирижеров.*

**Ключевые слова:** Николай Колесса, дирижерская школа, дирижерское искусство, Львовская дирижерская школа.

*The article analyzes the historical significance of the figure of Nicholas Filaretovych Kolessa in the establishment of the Lviv conductor school. The essence and functional features of conductor schools are explained. The art of conducting is proved to be a specific area of musical and performing activities. The combination of individual and group forms of activity, the integration of the main types of musical performance, a concerting activity considering the listening audience, the search for unconventional ways of doing rehearsal make choral sessions one of the important component in the education of future professionals. The orientation of conductor choral art in an authorial style of interpretation of musical work has led to the increasing the number of choral methodical literature and musical periodicals, where an important place is given to the problems of choral performance: "Artistic journal", (the organ of "Singers' communities union"), "Musical journal" (the organ of the Lysenko Musical community"), journal "Bojan" (Drohobych choral community "Bojan"), "Ukrainian music", journal, which was published by "Ukrainian professional musician union". A significant achievement in the professionalization of conductor and choral art of Galicia was the publication "Conducting adviser" and several choral repertoires digests edited by F.Kolessa and Z.Lyska. The attention is also focused on the fact that the pedagogical handwriting of M.Kolessa was largely determined by the overall high culture and erudition, deep knowledge of pedagogy, psychology and the ability to use them in teaching and education. It is known that during the early educational activities the maestro preferred the "authoritarianism" with a great rigor and a demanding of precise following of instructions, and desired to do just about anything in the classroom with the students, even the smallest details. However, later over the evolution of educational views "democratic" principles took over. "One of the characteristics of his educational principles was the ease in communication, an acute instant reaction to the work of student which often promotes some improvisation in conducting classes. The basic educational principles and the specific of the process of training conductors is proved*

**Key words:** Mykola Kolessa, conductor school, conductor art, Lviv conductor school.

УДК 37 (4777.87) «19»: 70

**Розлуцька Галина Миколаївна,**  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

**СУСПІЛЬНИЙ ІДЕАЛ ВЧИТЕЛЯ В ЗАКАРПАТТІ (1919-1939 РР.)**

*У статті розкрито суспільний ідеал вчителя в Закарпатті (1919 – 1939 рр.). Визначено, що ідеальним вважався вчитель, який був духовно досконалою особистістю, широко ерудованим високоосвіченим професіоналом та інтелігентом. Визначальною ознакою є близькість вчителя до народу, його традицій та звичаїв. Педагог має бути*

*наділений такими рисами, як демократизм, толерантність, полікультурність, співчуття та готовність до взаємодопомоги. Суспільний ідеал педагога нерозривно пов'язаний із формуванням позитивного іміджу. Головним шляхом наближення до ідеалу педагога вважалося особисте самовдосконалення і високий рівень професійної майстерності. Учитель рідної школи вирізнявся чіткою громадянською позицією та національною свідомістю.*

**Ключові слова:** ідеал учителя, особистісне вдосконалення, професійна майстерність.

**Постановка завдання.** У сучасному динамічному світі гостро постала проблема пошуку ефективних шляхів розв'язання життєвих проблем. Освіта є інструментом успішного особистісного розвитку та джерелом соціально-економічного прогресу суспільства. Забезпечити формування духовного та інтелектуального потенціалу суспільства здатен ерудований учитель зацікавлений в оновленні знань та готовий до педагогічної діяльності в умовах кризи.

Вимоги держави та суспільства до педагогічних працівників ґрунтуються на засадах Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», Національної доктрини розвитку освіти, Державної програми «Вчитель», а також на вимогах документів Міжнародної організації співробітництва й розвитку освіти, які наголошують на ключовій ролі педагога в реалізації державної політики, спрямованої на зміцнення інтелектуального і духовного потенціалу нації, розвитку вітчизняної науки і техніки, збереженні та примноженні культурної спадщини української нації.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вагомі педагогічні дослідження, в яких розглядаються теоретичні питання та узагальнюється регіональний досвід професійної підготовки вчителів. Звернення до джерел науково-педагогічної думки дає змогу виявити умови і закономірності активізації творчого потенціалу вчителя, визначити суттєві характеристики педагогічної професії. У цьому контексті актуалізується вивчення педагогічних явищ і фактів в системі освіти Закарпаття у період з 1919 р. по 1939 р., який унікальний демократичним державним устроєм і полікультурністю регіону. Тогочасні культурно-історичні процеси у Закарпатті певною мірою схожі на сучасний етап розвитку освіти в Україні зміною державної освітньої політики, впровадженням творчих підходів до форм і методів педагогічної діяльності, варіативних навчально-виховних технологій, тісною міжнародною співпрацею, утвердженням соціальних традицій в освіті. Реформування освіти в означений період призвело до активізації творчих пошуків педагогів, які стали підґрунтям оновлення змісту і напрямів підготовки вчителя, чинниками його професійного удосконалення.

Проблеми розвитку вітчизняної освіти і шкільництва в історичній ретроспективі висвітлені у напрацюваннях Н. Дем'яненко, В. Кеміня, А. Вихруща, І. Курляк, Т. Завгородньої, І. Козловської, В. Чайки, М.Чепіль та ін. Проблеми дидактики неперервної професійної освіти, теорії і методики професійного навчання висвітлені В. Вихрущем, О. Глузманом, С.Гончаренком, Н. Ничкало, І. Козубовською, З. Курлянд та ін. Закарпатський регіон привертає увагу науковців різних напрямів. Окремі аспекти розвитку регіональної освіти і педагогічної думки в різні історичні періоди розкриті в напрацюваннях М. Баяновської, В.Гомонная,

Д. Данилюка, М. Кляп, В. Росула, М.Талапканича, П.Ходанича, М. Ярмаченка та ін. Становлення професійної освіти з погляду історії досліджували Е.Балагурі, І. Гранчак, І. Грицак, В. Ілько, І. Поп, С.Сірополько. Діяльність закладів професійної педагогічної підготовки розглядали К.Деркач, О.Машталер, А. Авлик, В. Гиря, П. Стрічик, І. Фекета, В.Химинець та ін. У працях П. Ходанича та М. Кляп частково окреслено питання впливу європейських освітніх традицій на формування шкільництва регіону.

Однак вищенаведені дослідження залишили поза предметом наукових пошуків пласти джерельної бази, архівних матеріалів та історичних документів, які дають можливість дослідити уявлення закарпатського суспільства про ідеал учителя.

**Мета статті (постановка завдання)** – виявити особистісні та професійні якості ідеалу вчителя, який сформувався у закарпатському суспільстві в період 1919 – 1939 рр.

**Результати дослідження.** У період з 1919 р. по 1939 р. територія сучасного Закарпаття перебувала у складі Чехословацької республіки (ЧСР) під офіційною назвою Підкарпатська Русь. Зазначимо, що тогочасна ЧСР, була однією із високорозвинутих демократій Центральної Європи. Це дало можливість інвестувати значні кошти в культурно-освітній розвиток Підкарпатської Русі. Потужне державне фінансування позитивно вплинуло на розвиток освіти в Підкарпатській Русі і дало змогу швидко здійснити реформи шкільництва за європейським зразком. Прогрес в галузі освіти призвів до зміни уявлень місцевого населення про вчителя та його роль у розвитку суспільства. Якщо за часів австро-угорської влади вчитель не виділявся із сільської бідноти, то в чехословацький період праця вчителя стала престижною – вчителі отримували заробітну плату, яка диференціювалась у залежності від ступеню навчального закладу та величини населеного пункту, де працював педагог, його фахового рівня, тощо. Педагоги прирівнювались до державних службовців та користувались різними пільгами, які поширювались на членів їх сімей.

З огляду на мету нашого дослідження цінними є вимоги до вчителя, які склалися у закарпатському суспільстві, висвітлені на сторінках тогочасних періодичних видань. Дискусія про вироблення стереотипу ідеального вчителя розгорнулася на сторінках педагогічних видань, серед яких відзначимо орган Педагогічного товариства Підкарпатської Русі – «Подкарпатська Русь», органи народовецького педагогічного товариства «Учительська громада» – «Учительський голос» і «Наша школа», педагогічний журнал Шкільного відділу (реферату) – «Учитель».

Учительство становило найбільш масову частину місцевої інтелігенції і усвідомлювало власну відповідальність за національне відродження народу та його добробут у майбутньому. Заради досягнення цієї

мети передові педагоги закликали звільнитися від чужих шкідливих впливів і керуватись непохитною національною спрямованістю, вчительською честю, професійним обов'язком, моральністю і любов'ю до власного народу і його традицій. Вчитель зобов'язаний бути духовно досконалим і показувати учням приклад поваги до релігії, відвідувати храм і жити у згоді із релігійними традиціями громади. Тільки вчителя якого поважає місцева громада, будуть поважати учні, тому важливе місце у професійному портреті педагога надавалося позитивному іміджу [10].

На сторінках «Народної школи» Ф. Михайлович закликав педагогів стати справді народними вчителями та відповідально ставитися до виконання своїх професійних обов'язків, систематично вдосконалювати свої професійні знання, увесь час покращувати свій фаховий рівень через самоосвіту [8]. Своє бачення ідеалу вчителя висловив А.Ворон, учитель на його думку повинен добре володіти предметом і методикою викладання, зобов'язаний постійно читати і знати зміст, яка літератури міститься у вчительській та учнівській бібліотеках [3].

Ідея високого професіоналізму розвинута І.Кречковецьким у порадах молодим вчителям. Він визначає головною якістю вчителя, яка забезпечує повагу у суспільстві, високий рівень фахових знань у поєднанні із інтелігентністю, всебічною освіченістю. Проте понад усе важливим є дотримуватись місцевих звичаїв та з пошаною ставитися до народних традицій [9].

Учителі закарпатських шкіл чітко усвідомлювали, що найголовніший їх обов'язок перед суспільством – це національне виховання української молоді. Надаючи особливого значення національному вихованню, Б. Заклинський вважав, що кожен українець, який щиро любить свою Батьківщину, має дбати про її могутність – не допускати чвар між народом, боротися за його національну єдність. Важливою є думка просвітителя про те, що українці повинні дбати про авторитет нації серед інших народів, «щоб у всьому світові була за взір» [5].

Дискутувалась ідея про непересічне значення вчителя у вихованні молодого покоління, яке визначається непохитністю виховних традицій, які мають «загартувати, озброювати знанням молоде українське покоління» [6]. Власне вчитель, стверджував В. Машкаренець, при кожній нагоді повинен здійснювати виховний вплив на учнів. «Хто думає, що котрийсь народ може розвиватися в ізоляції від світу, той не розуміє еволюційного процесу в суспільнім житті. Виробляючи національну свідомість потрібно сягати глибин реального життя при цьому враховуючи історичні традиції народу і його культурний доробок. Чим сильніше будуть залучені у виховання обидва чинники, тим більше зміцниться національний характер, тим краще буде підготовлений учень до життя» [7].

Аналізуючи досвід європейських колег, закарпатські педагоги доходять до висновку, що найбільше можливостей для виховання має рідна школа, яка і повинна навчати виховуючи. Зокрема, І.Кречковецький зазначає: легко переконати на навчальному матеріалі учня в тому, що людина від природи любить товариство і без інших людей жити не може. На історичних прикладах школярі можуть побачити, що вірність, любов, справедливість,

взаємодопомога та спільна праця дають можливість жити усім членам родини і приносять взаємну користь. Педагог рекомендує більше часу присвятити історії, науці рідного краю, щоб учні пізнали основи морального життя в громаді, а саме: слідування приписам та законам, чемність, товариськість, довіру, рівність, солідарність, працьовитість, милосердність, доброчинність, жертвовність, бажання шанувати громадське майно, вміння підкорятися бажанню більшості тощо. Вчитель рекомендує колегам у процесі навчання більше часу відводити основам моральності стосовно держави або народу, щоб учні поважали історію свого народу, свою літературу, рідну культуру, звичаї та традиції свого народу, любити і цінувати свою землю, її природу, а патріотизм, любов до свого народу має бути синтезом всіх обов'язків [9].

На сторінках часопису «Учитель» Л. Гайдукевич підкреслював, що завдання педагога полягає у підготовці людини до життя в суспільстві та формування готовності до вирішення життєвих труднощів [4]. Цю думку розвиває О. Кошіль, висловлюючи сподівання, що школа повинна перетворитися на малу модель суспільства і виховувати для культурних та моральних цілей народу, держави, людства [6].

Виховуючи майбутніх громадян, учителі намагалися викристалізовувати національну свідомість, вимоги і повагу до своїх прав, що забезпечується правовою грамотністю. Важливим, на думку педагогів, було сформувати правильні стосунки у класі та шкільному колективі, щоб в учнів сформувалася норма товариської поведінки, готовність до співпраці, до свідомого і добровільного виконання громадянських обов'язків, до національної толерантності і відданості державі [6].

Найбільш виразно сформував ідеал вчителя А.Волошин в «Педагогіці і дидактиці» для вчительських семінарій (1923 р.). Педагог порівнює вчителя із провідником, який мусить бути досконалим і впевнено орієнтуватися в сплетіннях духовних і фізичних здібностей дитини. Головним принципом демократичного навчання А. Волошин вважав повну свободу навчання, при якій враховувалися інтереси представників кожної релігії, кожної нації та кожного народу [2].

Розкриваючи власні погляди на вчителя, автор зазначає, що важливими складовими педагогічної майстерності вчителя є комплекс властивостей особистості та рівень фахових знань у поєднанні із педагогічними здібностями. Зазначимо, що пошуки ідеалу вчителя у на початку XX ст. були характерні і для педагогів по той бік Карпат.

Головною вимогою до педагогічної діяльності А.Волошин визначає любов до професії та дітей, вміння зацікавлювати їх навчальним матеріалом і переживати за успіхи і невдачі учнів. «Той вчитель, який любить вчительську працю і дітей, терпеливо і багато працює, і досягає добрих результатів, навіть у випадку дидактичних недоліків. Адже добрий суб'єктивний виступ вчителя сприймається учнями як гра і не є тягарем.» [1] Проте самої любові для успіхів у навчанні замало, вчитель повинен закласти основи знань учнів умінь, способів діяльності, сформувати значущі особистісні якості, виховати майбутнє покоління народу. Педагог застерігає,

що робота вчителя не може бути технічно мистецтвом, тобто вчитель з опорою на власні артистичні здібності та інтуїцію пристосовував свої професійні можливості до учнівського контингенту, враховував запити учнів і залучав їх до співпраці [2].

#### Висновки і перспективи подальших досліджень.

Підсумовуючи усе вищенаведене, можна стверджувати, що у Закарпатті (1919 – 1939 рр.) під впливом суспільно-економічних та культурно-освітніх чинників відбулося формування суспільного ідеалу вчителя. Повагою користувався національно свідомий учитель – майстер, який був широко ерудованим фахівцем та ентузіастом педагогічної справи. Цінними якостями педагога вважали фахові знання, загальну ерудицію, чесність, релігійність,

патріотизм, полікультурність, чітку громадянську позицію. Вчитель повинен знати педагогічну теорію і вміло використовувати її на практиці, володіти методами наукових досліджень, знати психологічні особливості учнів, володіти методикою і технікою навчання, менеджером і навіть артистом здатним створювати власний позитивний імідж. Учителю неодмінно має бути притаманна інтелігентність. Він мав стати взірцем для дотримання в житті духовних і морально-етичних засад, норм християнської моралі, збереження пам'яті предків, доброзичливості та справедливості, шанобливого ставлення до рідної мови, пізнання культури, історії, любові до рідного краю, батьківської землі.

#### Список використаних джерел

1. Волошин А. Загальна педагогіка /А.Волошин/ – Ужгород: Накл. Пед. Тов-ва Підкарпатської Руси, 1932. – 25 с.
2. Волошин А. Педагогіка і дидактика /А.Волошин/. – Ужгород: Накл. «УНІО», 1923. – 186 с.
3. Ворон А. Горожанська наука і виховання /А.Ворон// Учитель. – 1926. – Ч. 7. – С. 176 – 181.
4. Гайдукевич Л. Добрі і злі свойства виховуючого /Л. Гайдукевич// Учитель. – 1927. – Ч. 3. – С. 107 – 109.
5. Заклинський Б. Діточка книжка /Б.Заклинський// Учитель. – 1926. – Ч. 4 – 6. – С. 99 – 101.
6. Кошель О. Суспільно-моральне виховання в демократичній школі /О.Кошель// Наша школа. – 1937. – Ч. 10. – С. 1 – 4.
7. Машкаренець В. Задача школи відносно виховання /В.Машкаренець// Учитель. – 1932. – Ч.1. – С. 5 – 6.
8. Михайлович Ф. Народний учитель /Ф. Михайлович // Народна школа. – 1936 (Р. XVI). – Ч. 2. – С. 6–10.
9. Кречковецький І. Народний Як може учитель пробрести авторитет і довіре народу /І. Кречковецький // Народна школа. – 1936 (Р. XVI). – Ч. 2. – С.7 - 8.
10. Федор П. Вступ /П. Федор // Народна школа. – 1935 (Р. XIV). – Ч. 4. – С.1.

*В статтє раскрыто общественный идеал учителя в Закарпатье (1919 - 1939 гг.). Определено, что идеальным считался учитель, который был духовно совершенной личностью, широко эрудированным высокообразованным специалистом и интеллигентом. Определяющим признаком является близость учителя к народу, его традициям и обычаям. Педагог должен обладать такими качествами, как демократизм, толерантность, поликультурность, сострадание и готовность к взаимопомощи. Общественный идеал педагога неразрывно связан с формированием положительного имиджа. Главным путем приближения к идеалу педагога считалось личное самосовершенствование и высокий уровень профессионального мастерства. Учитель родной школы отличался четкой гражданской позицией и национальным сознанием.*

**Ключевые слова:** идеал учителя, личностное совершенствование, профессиональное мастерство.

*The article reveals the social ideal of a teacher in Transcarpathia (1919-1939 years). It was determined that the ideal teacher considered to be as a highly educated professional, spiritually perfect person, widely erudite and intelligent. The decisive factor is a teacher's proximity to the people, its traditions and customs. The teacher should meet the requirements - to know the language, the history of native land, culture, treat with respect the religion, attend church and live according to the commandments of God. Democracy, tolerance, multiculturalism, compassion, understanding of others and readiness to help should be inherent traits of the teacher. Social ideal of a teacher is inseparably related with the formation of his own positive image. Pedagogical community considered that the main way of approaching an ideal for a teacher of that time was personal improvement and professional skills. The society imposed on the teacher upbringing and educating citizens capable of living in a democratic state, to work for the well-being of the people and economic growth throughout the country. A native schoolteacher is characterized by accurate civil position and national consciousness.*

**Key words:** the ideal of a teacher, personal improvement, professional mastership.

UDC 377:371.13(477.87)"18/19"

Csoóri Zsófia (Chovriy Sofiya)  
egyetemi tanár,  
Munkácsi Állami Egyetem (Ukrajna)

#### TANÍTÓKÉPZÉS KÁRPÁTALJÁN AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA IDŐSZAKÁBAN

*A tanulmány a kárpátaljai tanítóképzés fejlődésével foglalkozik a XIX. század második fele és a XX. század kezdete közötti időszakában. Figyelmet fordít a törvények mellett a tantervi szabályozás problematikájára is, mely kevésbé kutatott terület a*